

Aynur Turan

*F.Köçerli adına
Respublika Uşaq
Kitabxanasının
metodisti*

**Bu meydanla sanma asandır durmaq,
Nizamiyə pəncə-pəncəyə vurmaq.
Nizamiyə pəncə uzatsa hər kəs,
Qınlar pəncəsi, murada yetməz.
Şir pəncəsi qarək şirə ede cəng
Bən şir olmasa, qoy olsun pələng.
Nizami bir fildir, yox bərabəri,
Söz incisi ondan altdı dəyəri.**

Əlişir Nəvai

Dünya mədəniyyət tarixinin zənginliyi sonsuz bir ümmanı xatırladır. Bu sonsuz ümman insan zəkasının bəhrəsi olan nadir elm, fəlsəfə və sənət inciləri ilə dolu zəngin xəzinədir. İnsanlığın dərin ehtiram və məhəbbətlə qoruyub saxladığı və yaşatdığı bu mənəvi mədəniyyət xəzinəsində orta əsr Azərbaycan fəlsəfə poeziyasının ən görkəmli nümayəndəsi, Şərqi və Qərbi əsrlər boyu məftun etmiş Nizami Gəncəvinin insanpərvər yaradıcılığı xüsusi yer tutur. Nizami Gəncəvi humanist, müfəkkir şair kimi şöhrət qazanmış, əsərləri dünya bədii söz xəzinəsinin incisi kimi sənət sərraflarının diqqətini cəlb etmişdir. Nizami Gəncəvi əsərlərində qaldırdığı bəşəri ideyalarla bir-birini əvəz edən bütün nəsillərin, eləcə də bizim mənəvi müasirimizdir.

Azərbaycan ədəbiyyatı böyük Nizamiyə qədər mürəkkəb və şərəfli yol keçmişdir. Bir tərəfdən Qətran Təbrizi, Əbül-Üla Gəncəvi, Şihabəddin Söhrəverdi, Məhsəti Gəncəvi, "Kitabi Dədə Qorqud" kimi möhtəşəm bir abidə ilə təmsil olunan söz sənətinin ən layiqli varisi olaraq meydana çıxan Nizami Gəncəvi özünəqədərki mədəniyyəti əlçatmaz zirvəyə qaldırmışdır. Nizami poeziyası fikir və düşüncə baxımından zəngin bir ümmandır. Mayası elm və ürfan, qayəsi insana və dünyaya məhəbbət olan bu poeziyada insan yerlərin və göylərin sirlərini öyrənməyə, dərk etməyə həyatını öyrəndiklərinə uyğun qurmağa çalışan fəal bir şəxsiyyətdir. O, Azərbaycan xalqının bəşəriyyətə bəxş etdiyi dahi şəxsiyyətlərdəndir.

Həyat və yaradıcılığı

Azərbaycanın dahi şairi Nizami Gəncəvi 1141-ci ildə Gəncədə anadan olub. O, Gəncədə doğulub böyüdüyünə görə Gəncəli mənasında Nizami Gəncəvi adıyla tanınır. Şairin əsl adı İlyasdır. Nizami hələ uşaq ikən atasını, sonra da anasını itirib. Onun tərbiyə və təhsilini dayısı Xacə Ömər öz üzərinə götürüb, böyüdü. Böyük şair "Leyli və Məcnun" poemasının müqəddiməsində atası ilə anasını, sonra da dayısını itirməsindən kədərlər içərisində bəhs edir.

Nizami Gəncəvi dayısının himayəsində tək deyil, öz qardaşı Qivami Mütərrizi ilə birlikdə yaşayıb.

Bu gənc qardaşlar, uğradıqları fəlakətə baxmayaraq, öz

zamanlarına görə yüksək təhsil alıb, yaxşı yetişiblər.

Nizaminin yüksək təhsil alması ona "müdrük" ləqəbinin verilməsindən aydın olur. Onun müdrüklüyü, islam alimləri ilə yanaşı, tanınmış yunan filosoflarını "İsgəndərnamə" də danışdırması, onların dünyanın yaradılışı haqqındakı fikir sistemlərini özünəməxsus şeir dili ilə xülasə etməsi təsdiq edir. Bundan əlavə, şair öz şeirlərində tarixə, müqəddəs dinə, hikmətə, riyaziyyata, astronomiyaya dair geniş məlumata sahib olduğunu göstərib.

ci il) qıpçaqlı gözəl vəfat edib. Şair dünya ədəbiyyatında misilsiz gözəllik nümunəsi kimi yaratdığı Şirin öz əri Xosrovun cənazəsi üstündə fədakarlıqla can verdiyini təsvir edərək, sözü öz sevimli xanımına getirərək deyir: "O (Şirin), mənim qıpçaqlı Afaqıma bənzərdi".

Bəzi tədqiqatçıların qənaətinə görə, şair Şirinlə müqayisə etdiyi qıpçaqlı həyat yoldaşının adının Afaq olduğunu bildirmişdir. Eyni zamanda, oğlu Məhəmmədin bu qadından doğulduğunu da "türküm köçdü isə də, İlahi, türk balasını Sən özün qoru" sözləri ilə bizə anladır. Şairin oğlu Məhəmmədə

şöhrətli şair bu hərəkatın hikmətini belə şərh edir: "Padşahın verdiyi maaşdan imtina et, bundan gələcək şey bədbəxtlik və avaralıqdan ibarətdir. Padşahla oturub-durmaqdan çəkin, çünki bu pambıqla odun münasibətinə bənzər. Od nə qədər parlaq olsa da, salamatlıq odndan uzaqlarda olar. Pərvanə şamin işığına can ataraq ona yaxınlaşdıqda yanar."

Dahi şair "İsgəndərnamə" də öz vəziyyətini təsvir edərək bildirir ki, o, "Allaha sığınmaqdan başqa qayğısı olmayan bir müfəkkirdir" və sonra özünü məşhur yunan filosofu Sokrata bənzədir. İnzivada yaşayan şair ona göstərilən

Nizami Gəncəvi ümumbəşəri mahiyyət daşıyan, ecazkar poetik qüvvəyə malik yaradıcılığı ilə Şərqi bədii təfəkkürün elmifəlsəfi fikirlərlə zənginləşdirmiş və şeiriyyəti görünməmiş yüksəkliklərə qaldırmışdır. Müfəkkir şairin məşhur "Xəmsə" si insanlığın mənəvi sərəvətlər axtarışının zirvəsində dayanaraq, dünya ədəbiyyatının şah əsərləri sırasında layiqli yer tutur...

*İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*

**Sənsən əbədiyyət dediyim sevgili dildar,
Daşlarda, çiçəklərdə, ürəklərdə adın var.**

Aydanmı, günəşdənmi yaran-dın, de nədən sən?

Xalqın gözü də, qəlbi də, vic-danı da sənsən!

*Səməd Vurğun,
xalq şairi*

Şeyx Nizami böyük şairlərdən birisi olub. Onun kimi fəsih, rəvəntəb və şirinzəban şair dünya üzərinə az gəlibdir. Heç bir şair o lətafət və zəriflikdə söz deməyibdir...

*Firidun bəy Köçerli,
ədəbiyyatşünas, alim*

Azərbaycan xalqının şərəfi və ictimai xadim

Həkimimənəvi Şeyx Nizami Gəncəvinin böyüklüyünü və fəzilətlərini söyləməkdə dil acizdir. Zərifliyi, söz və söhbətilə məclis bəzəməkdə, ümumun rəyincə onun misli olmamışdır.

*Abbasqulu ağa Bakıxanov,
yazıçı, müfəkkir*

Nizaminin bilik və kamalda böyüklüyü o dərəcədədir ki, yazmaqda qələm, söyləməkdə dil acizdir. Onun sözündə şirinlik, məlahət və gözəllik var. Odur ki, kamal sahibləri onu sevirlər.

ehtiram və etibarın səbəbini yenə Sokratın cümləsi ilə şərh edir: "İnsanlar onlardan qaçanlara daha çox meyl edər-lər."

Nizami Gəncəvi beş böyük məsnəvisindən birincisini – "Məxzənül-əsrar" ı 1160-cı ildə yazıb. O zaman şair 20 yaşında olub. "Məxzən" onun ilk əsəri deyildir. O vaxtlarda şair sufiyana qəsdələri, qəzəlləri və başqa şeirləri ilə artıq yaxşı tanınan bir sənətkar idi.

Son böyük əsəri olan "İsgəndərnamə" ni 1201-ci ildə yazıb. Bu tarixdən dörd və ya beş il sonra təsvir etdiyi bütün qəhrəmanları kimi o da kədərli bir aqibətə uğrayıb. İsgəndərin və onun ətrafındakı yunan filosoflarının ölümünü bir-bir təsvir edən şair öz ölümünü də təsəvvür edib və: "Onlar yuxuya getdikləri kimi Nizami də yatdı", - deyibdir. Bu tarixi insanımız ömrünün yarım əsrlik bir qismini sənət, hikmət və insanları düz yola sövq etməyə sərf edib. Nəhayət, öz sözləri ilə desək, 1209-cu ildə o, "müvəqqəti qəlbini tərk edərək əbədiy-

Azərbaycan ədəbiyyatı böyük Nizamiyə qədər mürəkkəb və şərəfli yol keçmişdir. Bir tərəfdən Qətran Təbrizi, Əbül-Üla Gəncəvi, Şihabəddin Söhrəverdi, Məhsəti Gəncəvi, "Kitabi Dədə Qorqud" kimi möhtəşəm bir abidə ilə təmsil olunan söz sənətinin ən layiqli varisi olaraq meydana çıxan Nizami Gəncəvi özünəqədərki mədəniyyəti əlçatmaz zirvəyə qaldırmışdır. Nizami poeziyası fikir və düşüncə baxımından zəngin bir ümmandır. Mayası elm və ürfan, qayəsi insana və dünyaya məhəbbət olan bu poeziyada insan yerlərin və göylərin sirlərini öyrənməyə, dərk etməyə həyatını öyrəndiklərinə uyğun qurmağa çalışan fəal bir şəxsiyyətdir. O, Azərbaycan xalqının bəşəriyyətə bəxş etdiyi dahi şəxsiyyətlərdəndir

bəslədiyi sevginin həddi-hüdu-du olmamışdır.

Dahi şairimiz Nizaminin həyatı doğulduğu Gəncə şəhərində keçib. O, təvazökarlıq və qənaətə riayət edərək zahidənə sadə bir həyat tərziyə yaşayıb. Təvazökarlıq Nizami həyatının ana xətti olub. Təvazökarlıqla eyni mənəbdən gələn gözütöxlük şairə məxsus olan bir məziyyətdir. Onun nəzərində hər bir adam ancaq öz gözü-töxlüğü ilə əsl böyüklüyünü tapır və yalnız xalqa möhtac olmağıca azadlığın həqiqi zövqünü dadır. Nizami Gəncəvi dövrünün şairlərindən fərqli olaraq hökmdarların qapılarından uzaqlaşmış təvazökar bir həyat tərziyə yaşayıb. Dünya

yətə qovuşub". Beləliklə, dünyanın ölməzləri sırasında giren Nizami, həyatında arzu etdiyi kimi, ömrünün sonuna qədər özünə sadıq qalan şəxsiyyəti ürfan əhlinin mənəvi ziyarətgahı olub.

Görkəmli şəxsiyyətlərin Nizami Gəncəvi haqqında söylədikləri fikirlər:

Azərbaycana, Azərbaycan xalqına təkə Nizami Gəncəvi kimi dahi bir şəxsiyyət bağışladığına görə Gəncə torpağı, Gəncə xalqı, gəncəllilər əbədi minnətdarlığa layiqdirlər.

*Heydər Əliyev,
Ümummilli lider*

*Dövlətşah Səmərqəndi,
təzkirəçi, ədəbiyyatşünas*

Kamillik zirvəsində dayanan dahi-Nizami

Xoş naxışdır dahilər. Onlar bu dünyaya vida deyib gözlərini yumarkən belə, xalqın gözlərini açırlar. Onlar öləndən sonra belə inkişafdan, yürüşdən qalmır, yaratdıqları mənəvi sərvət sayəsində yeni-yeni ürəkləri, şüurları, ölkələri fəth edirlər. Bu mənəvi fəth heç bir vaxt dayanmır, əksinə öz hüduqlarını genişləndirir. Tarixi tərəqqinin hər hansı kəsimində, xoş və bəlalı günlərdə biz onsuz keçinə bilmirik.

(davamı gələn sayımızda)